

Dėl Miškų įstatymo projekto

VšĮ Prigimtinės kultūros institutas teikia Miškų įstatymo projektui tokias pastabas ir pasiūlymus.

1.

PROBLEMA. Dėl kultūros paveldo vertybių teritorijų priklausymo III ir IV grupių miškams – kirtimų metu tokios vertybės miškuose žalojamos ir naikinamos.

Kultūros paveldo vertybių teritorijoje augantis miškas Lietuvoje šiuo metu nėra laikomas vertingąja objektų savybe, nors jis organiškai susijęs su piliakalniais, pilkapiais, šventvietėmis, (prieš)istorinėmis gyvenamosiomis ir ūkinės veiklos vietomis, taip pat istorinėmis laisvės kovas menančiomis, genocido ir holokausto įvykių vietomis. Faktas, kad kultūros paveldo vertybių teritorijose esantys miško plotai klasifikuojami kaip III (apsauginiai) ir IV grupės (ūkiniai) miškai ir beatodairiškai kertami, dažnai lemia trapių kultūros paveldo vertybių žalojimą ir net visišką sunaikinimą. Pavyzdžiui, taip yra sunaikinti lietuvių genties pilkapių sampilai Slepiskių miške (Vilniaus r.), Prisikėlimo apygardos partizanų bunkerio vieta Čelkių miške prie Pakiršinėlio kaimo (Radviliškio r.), sužalota Intuponių miško šventvietė su apeiginiu akmeniu (Prienų r.). **Būtina, kad valstybei saugant kultūros paveldo vertybes (ir įtrauktas į Nekilnojamųjų kultūros paveldo vertybių sąrašą, ir neįtrauktas, tačiau tokių vertybių požymius turinčius objektus), jų teritorijoje augantis miškas būtų priskirtas II B grupei.**

LR MIŠKŲ ĮSTATYMO KOREGAVIMO SIŪLYMAS.

Siūlome **8 str. 4.2 punkto** formuluotę išplėsti įterpiančią į ją segmentą „miškai su kultūros paveldo vertybėmis ar jų dalys“:

[II grupė] B – rekreaciniai miškai: miško parkai, miestų ir nuo miesto teritorijos ribos iki 1 km atstumu esantys miškai, kultūrinių draustinių, kultūrinių rezervatų miškai ar jų dalys, **miškai su kultūros paveldo vertybėmis ar jų dalys**, valstybinių parkų rekreacinių zonų miškai, rekreaciniai miško sklypai ir kiti poilsiui ar kitoms socialinėms, kultūrinėms ir dvasinėms vertybėms puoselėti skirti miškai. Pagrindinė funkcinė paskirtis – formuoti ir išsaugoti rekreacinius ir kitus socialinius, kultūrinius ir dvasinius visuomenės poreikius geriausiai tenkinančius miškus ir miško aplinką.

SIŪLYMO PAGRINDIMAS. Siūlant sprendimą remiamasi „Forest Europe“ rodiklio (6.11) aprašu, Nacionalinio miškų susitarimo (NMS) pagrindu 2024 m. Lietuvos Respublikos Seime priimta rezoliucija (2.1.8). Atskirai pažymėtina, jog Lietuvoje miškai sudaro tik nežymią kultūrinių draustinių ir Vilniaus bei Kernavės kultūrinių rezervatų teritorijos dalį.

2.

PROBLEMA. Ignoruojant miško kultūrinę ir dvasinę vertę yra silpninamas tradicinis žmogaus ir miško ryšys Lietuvoje – vertybė, įrašyta į Nacionalinį nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadą. Be to, tokia miškų politika pažeidžia suinteresuotos visuomenės ir vietos bendruomenių bei asmenų poreikius, susijusius su šiuolaikinėmis kultūrinėmis ir dvasinėmis praktikomis.

Tradicinis žmogaus ir miško ryšys Lietuvoje yra holistinis reiškiny, neapsiribojantis tokiomis tradicinėmis išteklių naudojimo praktikomis kaip malkavimas, grybavimas, žoliavimas, medžioklė ir kt. Šis reiškiny apima iš viso 5 tarpusavyje susijusius komponentus: 1) miškas kaip tvariai naudojamų išteklių šaltinis; 2) miškas kaip įvietinantis kraštovaizdis, įtvirtinantis ryšį su aplinka; 3) miškas kaip ekologinė sistema (gyvų būtybių bendrija, su kuria žmogus užmezga tiesioginius ryšius); 4) miškas kaip dvasinių ir estetinių patirčių, kūrybinio įkvėpimo, fizinės ir psichologinės atgaivos vieta; 5) miškas kaip per šimtmečius susiklosčiusios lietuviškos tapatybės dėmuo (Vaitkevičienė, Vaitkevičius 2026). Nesant tinkamo teisinio pagrindo, Lietuvos miškų politika ignoruoja holistinę miško sampratą, ypač destruktiviai veikdama su miško kultūrine ir dvasine verte susijusias vertybes ir praktikas. Be tradicinių praktikų šiandien su problemomis susiduria šiuolaikinio dvasingumo praktikos (pvz., šventės, meditacinės praktikos, laidojimas miške ir kt.), vis labiau plėtojamos Lietuvoje kitų Europos ir Amerikos žemyno šalių pavyzdžiu.

LR MIŠKŲ ĮSTATYMO KOREGAVIMO SIŪLYMAI. Siūlome greta gamtinės, ekonominės ir socialinės miškų vertės įtvirtinti *kultūrinę ir dvasinę vertę* bei su jomis susijusias ekosistemines paslaugas, praplečiant šiuos įstatymo straipsnius:

4 straipsnio 2 punkto 7 papunktis: įterpti segmentą „*kultūrinėms ir dvasinėms*“:

“Miškų urėdija <...> atlieka šias valstybines funkcijas: <...> užtikrina valstybinių miškų ekosistemų atliekamų funkcijų įvairovę ir plėtrą lygiavertį prioritetą teikiant miško ekosistemų ekologinėms, socialinėms, ekonominėms, **kultūrinėms ir dvasinėms** funkcijoms”.

9 straipsnio 1 punktas: segmentą „socialinę ir ekonominę naudą“ praplėsti formuluojant „socialinę, ekonominę, *ekologinę ir kultūrinę naudą*“; segmentą „socialinių ir kultūrinių vertybių“ praplėsti formuluojant „socialinių, *kultūrinių ir dvasinių* vertybių“ ir išdėstyti taip:

“Miško ištekliai turi būti naudojami racionaliai pagal pagrindinę miškų funkcinę paskirtį, suteikiant valstybei didžiausią **socialinę, ekonominę, ekologinę ir kultūrinę naudą**, išlaikant pusiausvyrą tarp medienos prieaugio ir jos naudojimo ir užtikrinant gamtinių, socialinių, **kultūrinių ir dvasinių** vertybių apsaugą miškuose”.

26 straipsnio 2 punktas: segmentą “ekologinių, socialinių ir ekonominių naudų pusiausvyrą” praplėsti “socialinių, ekonominių, *kultūrinių ir dvasinių* naudų pusiausvyrą”; segmentą “socialiniai visuomenės poreikiai miškuose” praplėsti: “socialiniai, *kultūriniai ir dvasiniai* visuomenės poreikiai miškuose” ir išdėstyti taip:

„Atliekant *ex post* vertinimą, turi būti įvertinta, ar pasikeitė miškų naudojimo efektyvumas, ar užtikrinta miško teikiamų ekologinių, socialinių, ekonominių, **kultūrinių ir dvasinių naudų** pusiausvyrą, ar pagerėjo biologinės įvairovės apsauga miškuose, ar užtikrinti socialiniai, **kultūriniai ir dvasiniai** visuomenės poreikiai miškuose, kokią įtaką pokyčiai turėjo miškų sektoriui, ekonomikai ir valstybės biudžetui.”

SIŪLYMŲ PAGRINDIMAS.

Pateikti siūlymai yra grindžiami Europos Sąjungos ir tarptautiniuose dokumentuose vartojama terminija ir koncepcijomis.

FOREST EUROPE (2015) kultūrinės ir dvasinės vertės nurodomos lygia greta su rekreacija ir turizmu: „Miškų socialinės funkcijos apima rekreaciją, turizmą ir kultūrinės bei dvasinės vertės“ (*Social functions of forests include recreation, tourism and cultural and spiritual values*). Šiame dokumente pažymima, kad „kultūrinės ir dvasinės vertės turi būti pripažįstamos kaip neatsiejama tvaraus miškų valdymo apibrėžties ir įgyvendinimo dalis, lygiavertė materialinėms miškų funkcijoms ir teikiamoms paslaugoms“ („*cultural and spiritual values must be acknowledged as part of the definition and implementation of sustainable forest management alongside the more tangible functions and services provided by forests*“). Europos tvaraus miškų valdymo kriterijų ir rodiklių sistemoje vertinant miškų politiką šios vertės yra išskirtos kaip atskiras rodiklis.

FOREST EUROPE (2015) kultūrinę ir (ar) dvasinę vertę turinčias miškų vietas skirsto į 4 kategorijas: „kultūros paveldas“, „miško kraštovaizdžiai“, „medžiai“ ir „kitos vietos“ (nepatenkančios į tris pirmąsias kategorijas). Šių vietų skaičius atskirose šalyse yra vienas iš svarbių kiekybinių kriterijų vertinant tvarią miškininkystę Europos Sąjungoje. Pavyzdžiui, Švedijoje miškuose saugoma net 750 000 vietų, priskiriamų *kultūros paveldo* kategorijai ir 150 000 *medžių, turinčių kultūrinę ir (ar) dvasinę vertę*. Iš Baltijos šalių pavyzdžių minima Estija, kurioje 2008-2012 m. buvo parengtas šventviečių tyrimo ir apsaugos planas (*Sacred Natural Sites Estonia Plan*), skirtas saugoti ikikrikščioniškos kilmės šventąsias giraites (estiškai *hiis*, lietuviškas atitikmuo *alkai*). Savo ruožtu, Latvija yra viena iš 7 Europos šalių, kurios iki 2015 m. parengė teisės aktus, susijusius su miško teritorijų kultūrinėmis ir (arba) dvasinėmis vertėmis.

Dvasinės vertės kategorija pasitelkiama ekosisteminių paslaugų klasifikatoriuose. Europos Komisijos Jungtinio tyrimų centro parengtoje ES ekosisteminių paslaugų vertinimo ataskaitoje MAES apibrėžiant *kultūrinės ekosisteminės paslaugas* nurodoma, kad jos teikia ne tik rekreacines, estetines, bet ir *dvasines* naudas (*recreation, aesthetic and spiritual benefits*), todėl yra laikomos svarbia žmogaus gerovės dalimi (Maes et al., 2020).

Tarptautinėje bendrojoje ekosisteminių paslaugų klasifikacijoje (CICES) kultūrinių ekosisteminių paslaugų grupėje išskiriama kategorija „Dvasinės, simbolinės ir kitokios kultūrinės sąveikos su gamtine aplinka“ (angl. *Spiritual, symbolic and other cultural interactions with natural environment*) (Haines-Young & Potschin, 2018).

Kultūrinės ir dvasinės miško vertė yra pabrėžiama 2024 m. Lietuvos Respublikos Seime priimtoje rezoliucijoje Nacionalinio miškų susitarimo (NMS) pagrindu (straipsniai 2.2.2, 4.2.15, 5.1–5.3).

Šaltinių ir literatūros sąrašas

Baycheva, T., Inhaizer, H., Lier, M., Prins, K., & Wolfslehner, B. (2013). *Implementing Criteria and Indicators for Sustainable Forest Management in Europe*. FOREST EUROPE Liaison Unit Madrid. https://www.ci-sfm.org/uploads/CI-SFM-Final_Report.pdf

Haines-Young, R., & Potschin, M. (2018). *CICES V5.1 – Guidance on the Application of the Revised Structure of the Common International Classification of Ecosystem Services*. <https://cices.eu/content/uploads/sites/8/2018/01/Guidance-V51-01012018.pdf>

FOREST EUROPE (2015). *State of Europe's Forests 2015*. https://foresteurope.org/wp-content/uploads/2022/02/soef_21_12_2015.pdf

Maes, J. et al. (2020). *Mapping and Assessment of Ecosystems and their Services: An EU ecosystem assessment* (JRC120383) <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC120383>

Vaitkevičienė, D., Vaitkevičius, V. (2026). History Meets the Future: The Human–Forest Relationship in Lithuania. *Handbook of Traditional Spirituality and Sustainability (World Sustainability Series)*. Editors: Johannes M. Luetz, Walter Leal Filho, Patrick D. Nunn. Springer International Publishing AG, Cham. ISBN 978-3-032-05794-5, eBook ISBN 978-3-032-05795-2 <https://link.springer.com/book/9783032057945>

Direktorius

Eduardas Šmitas